

Литосфера тарауы

А

Абсолют биіктік — жер бедерінің деңгейінің дүниежүзілік мұхит деңгейімен салыстырғандағы биіктігі.

Альпі қатпарлығы — Жер тарихындағы ең соңғы тау түзілу кезеңі (мезозой мен кайнозой дәуірлерінің тоғысында түзілген).

Аңғар — өзен суының ұзақ әсерінен жер бедерінде пайда болған созылықты төмен аймақ.

Атмосфералық эрозия — жел мен судың әсерінен жер бедерінің бұзылуы.

Б

Базальт — мантиядан шыққан магмалық тау жынысы, көбінесе мұхит түбін құрайды.

Бойлық (географиялық) — нүктенің Гринвич меридианынан шығысқа немесе батысқа қарайғы арақашықтығы.

Бор дәуірі — мезозой заманындағы геологиялық кезең (шамамен 145–66 млн жыл бұрын).

Г

Геологиялық үдеріс — Жер қойнауында және жер бетінде жүретін табиғи процестер (тау түзілу, жанартаулар, жер сілкіну, эрозия).

Геологиялық дәуір — Жердің даму тарихындағы ірі уақыт аралығы.

Геосинклиналь — жер қыртысының қатты майысқан, кейін қатпарлы тау түзілу аймағына айналатын бөлігі.

Геосфералар — Жердің әртүрлі қабықтары: литосфера, гидросфера, атмосфера, биосфера.

Гранит — құрлықтық жер қыртысын құрайтын магмалық тау жынысы.

Д

Деформация — тау жыныстарының сыртқы күштер әсерінен иілуі, сығылуы немесе жарылуы.

Дүниежүзілік мұхит табаны — литосфераның мұхиттық бөлігі, орташа тереңдігі шамамен 3 800 м.

Ж

Жанартау (вулкан) — мантиядан шыққан балқыған магманың жер бетіне шығуынан түзілген тау пішіні.

Жер бедері — жер бетінің тегіс емес пішіні (тау, аңғар, жазық, ойпат т.б.).

Жер қыртысы — Жердің ең сыртқы қатты қабығы, литосфераның бөлігі.

Жер сілкінісі — жер қойнауындағы тектоникалық қозғалыстардан туындайтын жердің дірілі.

Жер орталығы (ядро) — Жердің ең ішкі қабаты, негізінен темір мен никельден тұрады.

К

Кратер — жанартаудың ауыз бөлігінде пайда болатын шұңқыр.

Қатпарлы тау — жер қыртысы қабаттарының иілуі мен сығылуы нәтижесінде түзілген

тау жүйесі.

Қалқан — жер қыртысының ежелгі тұрақты бөлігі, қатпарлану процестеріне ұшырамаған аймақ.

Қатпарлану (орогенез) — жер қыртысының иілу, сығылу нәтижесінде таулардың түзілу процесі.

Құрлық — литосфераның мұхит деңгейінен жоғары бөліктері.

Құрлықтық жер қыртысы — гранит, гнейс және базальт қабаттарынан тұратын жер қыртысының бөлігі.

Л

Лава — жер бетіне шыққан магма.

Литосфера — Жердің қатты қабығы; жер қыртысы мен мантияның жоғарғы бөлігі.

Литосфералық плита — литосфераның ірі қозғалмалы бөлігі; олардың қозғалысы материктердің сырғуына себеп болады.

М

Магма — жер қойнауындағы балқыған минералдық масса, мантияда түзіледі.

Магмалық тау жыныстары — магманың суып қатуынан пайда болған жыныстар (мысалы, гранит, базальт).

Мантия — жер қыртысы мен ядроның арасындағы қалың қабат, тереңдігі шамамен 2 900 км.

Материк — мұхиттармен бөлінген ірі құрлық бөлігі.

Метаморфтық жыныстар — жоғары қысым мен температура әсерінен өзгеріске ұшыраған тау жыныстары (мәрмәр, гнейс).

Мұхиттық жер қыртысы — базальт пен габбро жыныстарынан тұратын жұқа әрі тығыз жер қыртысы.

О

Ойпат — жер бедерінің төмен, жазық аймағы.

Орогенез — тау түзілу процесі.

Орталық ядро — Жердің ең тығыз әрі ыстық бөлігі, температурасы шамамен 6000°C.

П

Пайдалы қазбалар — шаруашылықта қолдануға жарамды табиғи минералдық заттар.

Плита (литосфералық) — жер қыртысы мен мантияның жоғарғы бөлігінен тұратын үлкен қозғалмалы блок.

Платформа — жер қыртысының тұрақты бөлігі, ұзақ уақыт бойы тектоникалық қозғалысқа ұшырамаған аймақ.

С

Сейсмикалық белдеу — жер сілкіну жиі байқалатын аймақ.

Сызықтық жарылыс (тектоникалық жарық) — жер қыртысының жарылып, бір бөлігі екіншісіне қатысты ығысуы.

Сынық тау — тектоникалық жарық бойымен ығысудан пайда болған тау түрі.

Субдукция — мұхиттық плитаның материктік плитаның астына қарай бату процесі.

Т

Тау жотасы — бір-бірімен жалғасқан биік таулар тізбегі.

Тау жүйесі — бірнеше тау жоталарының жиынтығы.

Тау түзілу — литосфералық қозғалыстардың нәтижесінде таулардың қалыптасу процесі.

Тектоника — жер қыртысының құрылысы мен қозғалысын зерттейтін ғылым.

Тектоникалық қозғалыстар — жер қыртысының баяу көтерілуі немесе төмендеуі.

Топырақ қабығы — литосфераның үстіңгі, тіршілік жүретін бөлігі.

Ф

Фьорд — мұздықтар қазған терең және ұзын теңіз шығанағы (мысалы, Норвегия жағалауы)

Э

Эрозия — су, жел, мұз және тірі ағзалар әсерінен жер бедерінің бұзылуы.

Эпицентр — жер сілкінісі кезінде сілкіну толқындарының жер бетіне шығатын нүктесі.

Эндогендік үдерістер — жер қойнауындағы ішкі күштер әсерінен жүретін процестер (тау түзілу, жанартау, жер сілкінісі).

Экзогендік үдерістер — сыртқы күштер әсерінен жүретін процестер (эрозия, жел, су, мұз әсері).

Қ

Қатпар — тау жыныстарының иілуінен түзілген құрылым.

Қатпарлы белдеу — таулы аймақтар орналасқан, жер қыртысы белсенді қозғалыстағы аймақ.

Құрлық шегі — құрлық пен мұхит түбінің түйісу аймағы (шельф, беткей, мұхит түбі).